

Nekrologi

EDWARD SERWAŃSKI (1912 - 2000)

W dniu 29 sierpnia 2000 r. odszedł współzałożyciel i długoletni pracownik Instytutu Zachodniego w Poznaniu prof. dr hab. Edward Serwański. Instytut Zachodni utracił w osobie Profesora pracownika nauki o wysokich walorach umysłu i charakteru, człowieka o wielkiej pasji badawczej, oddanego zawsze i bez reszty tej placówce naukowej.

Urodził się 13 października 1912 r. w Hamburgu, gdzie mieszkali Jego rodzice. Po powrocie w 1920 r. z rodzicami i rodzeństwem do Polski Jego macierzystym miastem stał się Ostrów Wielkopolski, gdzie ukończył gimnazjum. Później podjął studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. Od lat chłopiących był zaangażowany w „Sokole”, a potem w harcerstwie. Także w okresie studiów należał do Akademickiego Koła Harcerskiego im. Heliadora Świećickiego, w 1937 r. otrzymał stopień podharcmistra.

W 1939 r. Edward Serwański podzielił los większości Polaków, kiedy jako żołnierz walczył w obronie Warszawy. Udział w konspiracji niepodległościowej lat 1939-1945 uważał za oczywistą powinność wobec okupowanego kraju i niewiele mówił o swoim w niej udziale i zasługach. Dopiero w 1994 r. w opublikowanych na łamach „Przeglądu Zachodniego” wspomnieniach napisał:

„Niemniej reprezentowałem znaczną pozycję w hierarchii Polskiego Państwa Podziemnego w Wielkopolsce. W każdym razie byłem od listopada 1939 r. organizatorem w Południowej Wielkopolsce Głównej Delegatury Rządu na Ziemię Zachodnie Rzeczypospolitej, której Delegatem był były wojewoda Adolf Bniński. Organizatorem Delegatury była »Ojczyzna«, którą »wprowadziłem« w południową Wielkopolskę pod patronatem radcy Stefana Rowińskiego. Byłem współtwórcą Związku Walki Zbrojnej w tym rejonie, a potem Armii Krajowej oraz Szarych Szeregów. Przyjmołem w Ostrowie Wlkp. na inspekcji gen. Bora-Komorowskiego w grudniu 1941 r. – jako ówczesnego Dowódcę Obszaru Zachodniego ZWZ (Wielkopolska i Pomorze). W Wielkopolsce w latach 1942-1943 – jako Pełnomocnik Biura Zachodniego Delegatury Rządu – wszedłem w skład Kuratorium Wojennego do Spraw Tajnego Szkolnictwa. Kierowałem akcją Opieki Społecznej i finansami Delegatury Rządu, nie mówiąc o zabiegach w sprawie restytuowania pewnych form administracyjnych w konspiracji w Wielkopolsce.

Na terenie Generalnej Guberni – aż do Powstania Warszawskiego – »Ojczyzna« »usytuowała mnie« w najwyższych z możliwych kontaktach państwowych i politycznych, że wspomnę tu Małą Czwórkę, kontakty z kierownictwami Stronnictwa Narodowego, Stronnictwa Ludowego, Stronnictwa Pracy, z Departamentami: Administracji, Finansów, Opieki Społecznej, z Biurem Oświatowo-Szkolnym, z Komendą Korpusu Zachodniego (kolejne kontakty z Borem-Komorowskim), z Komitetem

Walki Cywilnej (Stefan Korboński), z Sekcją Zachodnią Departamentu Informacji i Prasy, Naczelnikiem Szarych Szeregów (kolegą i przyjacielem z lat studiów – Florianem Marciniakiem), z Wydziałem Zachodnim Szarych Szeregów przy Głównej Kwaterze, z konspiracyjną hierarchią Kościoła katolickiego (w Poznaniu z biskupem Walentym Dymkiem). Niezapomniane spotkanie z Delegatem Rządu Cyrylem Ratajskim¹.

Instytut Zachodni wyłonił się ze środowiska założonej jesienią 1939 r. „Ojczyzny”. I to właśnie Edward Serwański – oficer Armii Krajowej „pilotował” (jak to sam określił) profesora Zygmunta Wojciechowskiego w jego trudnej drodze na spotkanie z Edwardem Osóbką-Morawskim – ówczesnym premierem Tymczasowego Rządu Polskiego – celem przedłożenia mu memoriału o Instytucie Zachodnim i uzyskania pozwolenia na kontynuowanie działalności rozpoczętej już w konspiracji.

Udział w Powstaniu Warszawskim oraz w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego spowodowały, że profesor Serwański rozpoczął swoją działalność naukową dokumentowaniem zbrodni niemieckich podczas jego trwania. Wybór spisanych przez Niego oraz Ireną Trawińską zeznań naocznych świadków tych zbrodni pt. *Zbrodnia niemiecka w Warszawie 1944 r.* został opublikowany w tomie II serii „Documenta Occupationis” w 1946 r. Wyjątki z niego zostały odczytane podczas procesu norymberskiego w sierpniu 1946 r.²

Koniec działań wojennych umożliwił Edwardowi Serwańskiemu powrót do Poznania. Tutaj podjął zaraz działalność zawodową i społeczną. W latach 1945-1947 był naczelnikiem wydziału społeczno-politycznego i kierownikiem referatu programowego Zarządu Głównego Polskiego Związku Zachodniego. Pełnił też funkcję kierownika wydziału programowego Komendy Chorągwi Wielkopolskiej ZHP w Poznaniu.

W sierpniu 1947 r. podjął pracę w Instytucie Zachodnim w Pracowni Badania Dziejów Okupacji Hitlerowskiej w Polsce, kierowanej przez prof. Karola Mariana Pospieszalskiego. Jednak już w marcu 1948 r. został podstępnie aresztowany na ulicy w Poznaniu przez funkcjonariuszy urzędu bezpieczeństwa i przewieziony do Warszawy. Tam przeszedł trwające dwa i pół roku śledztwo. Skazano go na 7 lat więzienia. W wyniku amnestii został po trzech i pół roku zwolniony, a następnie po 1956 r. zrehabilitowany.

Do pracy naukowej w Instytucie powrócił dopiero w 1952 r. Sytuacja polityczna w kraju nie sprzyjała podejmowaniu problematyki II wojny światowej. Dlatego do 1956 r. głównym zagadnieniem badawczym Profesora stała się problematyka polskich Ziem Zachodnich i stosunki polsko-niemieckie.

Zasadniczym przedmiotem naukowych zainteresowań Profesora Serwańskiego pozostały zagadnienia II wojny światowej, w tym zwłaszcza dzieje konspiracji w Wielkopolsce. W 1961 r. Profesor uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych, w 1971 r. habilitował się, a w 1981 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Spuścizna naukowa Profesora to około 300 opracowań, w tym kilkanaście książek³. W dorobku Profesora wysoko ceniona jest również działalność popularyzatorska związana z problematyką II wojny światowej, okupacji hitlerowskiej oraz stosunków polsko-niemieckich. Do ostatnich prac Profesora należy monografia poświęcona dziejom Ostrowa Wielkopolskiego i regionu

¹ E. Serwański, *13 lutego 1945 r.*, „Przegląd Zachodni” nr 3/1994, s. 133-134.

² K. M. Pospieszalski, *O mojej pracy w Studium Zachodnim*, tamże, s. 125.

³ *Dulag 121 – Pruszków. Sierpień – październik 1944*. Oprac., wstęp. Poznań 1946; *Przymusowa służba Polaków z Górnego Śląska w armii hitlerowskiej*. Poznań 1954; *Syn odzyskanej ziemi »Wojciech Kętrzyński« (1838-1919)*. Warszawa 1989; *Obóz jeniecki w Ostrzeszowie 1939-1945*. Poznań 1960; *Hitlerowska polityka narodowościowa na Górnym Śląsku*. Warszawa 1963; *Obóz zagłady w Chełmie nad Nerem 1941-1945*. Poznań 1964; *Życie w powstańczej Warszawie. Sierpień – wrzesień 1944. Relacje – dokumenty*. Oprac., wstęp, przypisy i aneks Warszawa 1965; *Wrzesień 1939 r. w Wielkopolsce*. Poznań 1966; *Wielkopolska w cieniu swastyki*. Warszawa 1970; *Dyweryja niemiecka i zbrodnie hitlerowskie w Bydgoszczy na tle wydarzeń w dniu 3. 9. 1939*. Poznań 1981. Osobnymi pozycjami w dorobku Profesora były opracowania: E. Serwański, Wł. Chojnacki, K. M. Pospieszalski, *Materiały do bibliografii okupacji hitlerowskiej w Polsce 1939-1945*. Warszawa 1957; M. Rutowska, E. Serwański, *Straty osobowe polskiego środowiska muzycznego w latach 1939-1945*. Warszawa 1977; M. Rutowska, E. Serwański, *Straty wśród pisarzy polskich w czasie drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej 1939-1945*. Warszawa 1980; M. Rutowska, E. Serwański, *Losy polskich środowisk artystycznych 1939-1945*, Poznań 1987.

w okresie II wojny światowej (1992 r.) oraz wydany w 1999 r. zbiór artykułów zatytułowany *Z dziejów wielkopolskiej konspiracji 1939-1945*.

Ogromna szkoda, że Profesor Serwański nie zajmował się praktycznie pracą dydaktyczną. Odnaczał się bowiem dużymi zdolnościami dydaktycznymi, łatwością nawiązywania kontaktów, znany był również z oddania i życzliwości dla młodszej kadry naukowej. Nigdy też nie żałował czasu na konsultacje i pomoc dla wszystkich, którzy Go o to prosili. Był bezinteresowny w nieco staromodny sposób, właściwy przedstawicielom Jego pokolenia, nieodwołalnie już odchodzącego w przeszłość.

Profesor był bardzo wyczulony na wszelkie działania naukowe i społeczne, nigdy nie odmawiał pomocy, jeśli sprawa miała sens i ważny cel. Dlatego też trudno byłoby dokładnie przedstawić w jakich akcjach i organizacjach brał udział. Można je tylko przykładowo wymienić dla podkreślenia tej cechy jego charakteru. Był zatem członkiem Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Komisji II Wojny Światowej Polskiej Akademii Nauk, Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i wielu innych instytucji naukowych. Przez wiele lat był przewodniczącym Komisji Historycznej Chorągwi Wielkopolskiej ZHP oraz wieloletnim członkiem Rady Naukowej Instytutu Zachodniego.

Pewną miarą Jego zasług i osiągnięć były przyznane mu odznaczenia cywilne, wojskowe i harcerskie, w tym również stowarzyszeń naukowych, organizacji społecznych i regionalnych. Profesor Serwański był również Honorowym Obywatelem Miasta Ostrowa Wielkopolskiego, a w 1987 r. Walne Zebranie Członków IZ powołało Go na członka honorowego Instytutu.

Wszyscy pracownicy Instytutu Zachodniego pragną wyrazić uczucia przywiązania i szacunku dla zmarłego Profesora i kolegi. Najbliżsi zaś współpracownicy wdzięczni Mu są za wieloletnią troskliwą opiekę, jaką ich otaczał, za niezwykle przyjazny i serdeczny stosunek, z jakim się do nich zawsze odnosił, za zawsze stałą gotowość i bezinteresowną pomoc w pracy naukowej i codziennych troskach. Żegnamy wszyscy naszego Profesora ze szczerym oddaniem, w poczuciu straty jaką ponieśliśmy.

Ze śmiercią Profesora Edwarda Serwańskiego utraciłam bliskiego Człowieka, z którym łączyły mnie długie lata współpracy naukowej i przyjaźni. Zawdzięczam Mu wiele i składam osobiste wyrazy wdzięczności i czci wspianiałemu Profesorowi i Człowiekowi.

Odszedł człowiek mądry i po prostu dobry.

Maria Rutowska

Jadwiga Kiwerska

GRA O EUROPE. BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE W KONCEPCJACH I POLITYCE STANÓW ZJEDNOCZONYCH

Str. 460

Upadek muru berlińskiego i rozpad radzieckiego imperium – oznaczające faktyczny koniec zimnej wojny – spowodowały nową sytuację w Europie, jak i na świecie. Powstanie silnych gospodarczo i politycznie demokratycznych Niemiec równało się zniknięciu z europejskiej mapy kwestii niemieckiej w jej dwudziestowiecznym wymiarze, stwarzając tym samym szansę na integrację kontynentu. W skali globalnej dwubiegunowy dotąd układ sił zastąpiła przewaga USA, nastąpiło umocnienie potęgi amerykańskiej na arenie międzynarodowej.

Nowa sytuacja nie oznaczała jednak zwycięstwa systemu opartego na takich wartościach, jak liberalizm i demokracja. Potwierdzi to bieg wydarzeń w Europie Środkowo-Wschodniej, które stały się widowiskiem wybuchów antagonizmów na tle różnicowań etnicznych, religijnych, społecznych i gospodarczych.

Niepewność sytuacji w tym regionie, a także w byłym Związku Radzieckim rodziła nowe wyzwania i zagrożenia związane ze stanem bezpieczeństwa tej części Europy, jak i całego kontynentu. Pojawiło się jednocześnie pytanie o rolę i miejsce Europy Zachodniej w pozimnowojennych warunkach, o kształt jej polityki w zakresie bezpieczeństwa, opartej do tej pory na współpracy z USA w ramach Paktu Północnoatlantyckiego. Zastanawiano się, czy niezbędne jest zaangażowanie Ameryki w Starym Świecie i czy integrująca się Europa potrafi sama rozwiązywać swe problemy.

Na pytania te próbuje odpowiedzieć autorka prezentowanej publikacji, analizując amerykańską politykę w zakresie bezpieczeństwa europejskiego, rozumianego jako gwarancja stabilności i pomyślnego rozwoju poszczególnych państw.

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych
- w Instytucie Zachodnim, 61 - 854 Poznań,
ul. Mostowa 27 (także za zaliczeniem pocztowym)

AUTORZY ARTYKUŁÓW

Wojciech Pięciak, mgr, redaktor w „Tygodniku Powszechnym”, Kraków

Maciej Mackiewicz, mgr, Instytut Filologii Niemieckiej UAM

Piotr Kalka, dr hab., Instytut Zachodni

Oliver Noetzel, *Bezirksamt Friedrichshain*, Berlin, doktorant w Instytucie Zachodnim

Janusz Józef Węc, dr, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Jagielloński

Dariusz Dąbrowski, mgr, doktorant, Uniwersytet Wrocławski

Stefan Garsztecki, Zdzisław Krasnodębski, Justyna Schulz, Universität Bremen

Izabela Janicka, mgr, Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, doktorantka w Instytucie Zachodnim

NASZE WYDAWNICTWA

WYDAWNICTWA

Instytut Zachodni

Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...
Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...
Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...
Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...
Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...
Wydawnictwo Instytutu Zachodniego w Poznaniu, ul. ...
Instytut Zachodni w Poznaniu, ul. ...